

"DƏBİSTAN" JURNALININ ƏSAS YAZARLARI

РЕЗЮМЕ

В научной статье в этой статье рассматриваются основные авторы журнала "Dabistan". Их статьи упомянуты. Некоторые авторы просто написали этот журнал. Подробная информация о тематической области и основных авторов журнала приведена в статье. Статья содержит факты о связях дружбы между журналом «Дабистан» и другими СМИ.

Трудности, возникающие при публикации журнала, анализируются на основе фактических материалов. В исследовании перечислены основные факторы, которые заставляют журнал закрываться. В статье приводятся примеры реакции современников на закрытие журнала. Особенно примечательно, что «Дабистан» играет роль школы для подобных журналов после ее публикации за короткое время.

Ключевые слова: ребенок, печать, просвещение, «Дабистан», журнал, наука, образования

SUMMARY

The scientific article deals with the main writers of the "Dabistan" magazine. Their articles are mentioned. Some writers just wrote this magazine. The intellectuals of the country gathered around the "Dabistan" magazine.

The difficulties encountered in the publication of the journal are analyzed on the basis of factual materials. In the article gives examples of the reaction of the contemporaries to the closing of the magazine. It is particularly notes that "Dabistan" plays a role of a school for similar magazines after its publication in a short time.

Keywords: child, press, enlightenment, "Debistan", journal, science, education

1905-ci il inqılabı Azərbaycanca icimai-siyasi və mədəni həyatı canlandırdı: maarif, məktəb və mətbuat xalqın tələbatına çevrildi. "Molla Nəsrəddin" jurnalından sonra "Zənbur", "Kəlniyyət", "Babayi-əmir", "Məzəli", "Tuti" kimi satirik jurnallar meydana çıxdı. Bunlar uşaq mətbuatının yaranmasına səbəb oldu. XX əsrin əvvəllərindən nəşrə başlayan "Dəbistan", "Rəhbər", "Məktəb" jurnalları ilk uşaq mətbuatı kimi milli uşaq ədəbiyyatının inkişafına yol açdı. Dövrün ən qabaqcıl ziyalıları bu jurnallarda çıxış etməyə başladılar. Bu dövrdə M.Ə.Sabir, A.Səhhət, A.Şaiq, S.S.Axundov kimi uşaq ədəbiyyatının qüdrətli yaradıcıları yetişdi. (4,səh.110)

Azərbaycan ədəbi dili tarixinin istənilən dövründən götürülmüş hər hansı mövzunun tədqiqi aktualdır. Bu baxımdan əsrin əvvəllərində 1906-1908-ci illərdə nəşr olunmuş "Dəbistan" uşaq jurnalının dilinin öyrənilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. (5)

Maarifpərvər ziyalılarından Əlisgəndər Cəfərzadə və Məhəmmədhasən Əfəndizadənin uzun müddət nəşrinə çalışdıqları "Dəbistan" jurnalının məramı yeniyetmələrin təlim və tərbiyəsinə, zehni inkişafına istiqamət vermək, onları xalqa məhəbbət ruhunda tərbiyə etmək idi. Bu məqsədlə jurnalın 1906-cı il I nömrəsinin əvvəlində deyilirdi: "Uşaqlarımız məktəbdən azad olandan sonra əsudə vaxtlarını uşaqlara məxsus jurnallarda və kitablarda ana dilində yazılmış ibrətəməz hekayələr və mənzumələr qırağına sərf edələr, təkə elm və tərbiyəyə dair məktəblərdə öyrənilməsi mümkün olmayan əhvalatları böylə jurnallar və kitablar vasitəsilə öyrənsinlər" (4,səh.111).

"Dəbistan" jurnalı müəllim və ziyalılarımızın arzularını nəzərə alaraq bir çox sahələri əhatə edən bölmələr yaratmışdır. Həmin bölmələr bədii ədəbiyyat, tərəcəmə ədəbiyyatı, təlim-tərbiyə və tərbiyə tarixi, coğrafiya və səyahət, Azərbaycan, fars və rus ədəbiyyatı, şifahi xalq ədəbiyyatı, tarixi

hadisələr və digər sahələri əhatə edir, öz səhifələrində bu mövzularda maraqlı yazılar buraxırdı. "Dəbistan" jurnalının səhifələrində dövrün qabaqcıl ziyahları və maarif fədailəri iştirak edirdi. M.Ə.Sabirin uşaqlara ilk töhfəsi olan "Millət şerqisi", A.Şaiqin "Ananın oğluna laylay deməsi", A.Səhətin "Quşlar", "Ana və oğul", "Sərçə və qırğı", "İt və köpək", S.M.Qənizadənin "Nabəkar qonşu", "Allah xofu", D.Əfəndiyevin "İlin dörd fəslisi", A.Divanbəyoglundun "İlan", "Fəhlə" əsərləri ilk dəfə "Dəbistan" jurnalı vasitəsilə uşaqlara təqdim olunmuşdur. Məcmuədə Azərbaycan ədəbiyyatı ilə yanaşı, rus, Şərqi və Qərbi Avropa ədəbiyyatlarından tərcümələr (Krilov, Puşkin, Lermontov, Tolstoy, Qorki, Sədi, Höte, Hüqo və s), S.Ə.Şirvani, H.Zərdabi, Cami, Əbu Əli ibn Sina, Nəvai, Hafiz, Kolumb, Edison kimi görkəmli şəxsiyyətlərin həyat və fəaliyyətinə dair materiallar dərc olunurdu. (4, səh. 111-112)

"Dəbistan" jurnalının əsas yazarlarından biri H.Zərdabi idi. Həsən bəy Zərdabinin "Dəbistan" da uşaqlar üçün yazdığı 7 məqalə, onun təşviqi, məsləhət və tövsiyələri jurnalın uğur qazanmasına çox kömək etmişdi. Firudin bəy Köçəri, Mirzə Ələkbər Sabir, Abbas Səhəhət, Məhəmməd Hadi, Abdulla Şaiq, Sultan Məcid Qənizadə, Rəşid bəy Əfəndizadə, Abdulla bəy Divanbəyoglu və başqa maarif adamları və ədiblər Zərdabinin çağırışına hay verərək, onun nümunəsindən faydalanaraq "Dəbistan" la fəal əməkdaşlıq etmişdilər. Böyük müəllimlərinin ölümü bütün millətsevər ziyahlar kimi, "Dəbistan" ın yaradıcı heyəti və oxucuları üçün ölçüyəgəlməz itki olmuş, onları hədsiz kədərləndirmişdir. Həsən bəyin ölümündən sonrakı 3 ayda onun yoxluğundan doğan hüznə yaşamış, neçə aydan bəri nəşri dayanmış "Dəbistan" ın matəm-xatirə nömrəsini çıxarmaqla təsəlli tapmışdılar (1, səh. 5).

Həsən bəy müsəlman cəmətinə nə etdi? Bu suala cavab vermək üçün, onun xidmətlərini bir neçə fəsillərə bölmək gərəkdir. Əvvəla Həsən bəy müəllim olub, ikincisi müsəlman teatrının banisi, üçüncüsü müsəlman cəmiyyəti-xeyriyyəsinin banisi, dördüncüsü mühərrir və qəzetə sahibi (1, səh. 14).

Mirzə Ələkbər Sabir Həsən bəy Zərdabini özlərinin mənəvi atası adlandırmışdır. Hər bir torpağın ən qiymətli barı onu yaxın-uzaqlarda tanıdan, şöhrətləndirən dəyərli övladlarıdır. Adı az bəlli olan Kürqırağı oba Zərdabın məşhurlaşması dünyaya bu torpaqda göz açmış Həsən bəy Məlikovun nəhəng, bənzərsiz şəxsiyyəti ilə bağlıdır. (2)

H.Zərdabinin "Dəbistan" jurnalının transliterasiya etdiyi 9 nömrəsində "Təbii-tarix" başlığı altında 2 məqaləsi - "Qarıncə" və "Bal arısı" dərc olunub. Birinci nömrədən beşinci nömrəyədək "Qarıncə" silsilə məqaləsi, beşinci nömrədən doqquzuncu nömrəyədək "Bal arısı" məqaləsi yer alıb. Bu məqalələrdə qarışqa və arıların təbiətdə hansı formalarda var olduğunu hər tərəfli izah edir.

"Dəbistan" ın fəal yazarlarından biri də Sultan Məcid Qənizadədir. S.M.Qənizadə həmişə dövrün mühüm məkurə mübarizlərinin qaynar mərkəzində olmuş, tam 50 il "Dili, fikri və qələmi ilə" Azərbaycanda mütərəqqi ideyaların yayılması, geniş xalq kütləsinin müasir ruhda tərbiyə olunması, milli maarifin, teatrın, mətbuatın, realist ədəbiyyatın inkişafı və ideya sağlamlığı yolunda sədaqətlə xidmət göstərmiş, doğma xalqının çoxəsrlik mədəniyyəti tarixində görkəmli maarif və teatr xadimi, müəllim, şair, nasir, dramaturq, publisist, tərcüməçi, dilçi alim və metodist kimi tanınmış şöhrət tapmışdır. Sözlün həqiqi mənasında əsl məktəb və ədəbiyyat fədaisi olan S.M.Qənizadə XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəlində geniş dairədə maarifçilik işi aparmış, tərəqqiyə, mənəvi dirçəlişə və ictimai şüurun oyanmasına yardım edən bütün sahələrdə qızğın fəaliyyət göstərmişdir. XIX əsrin 80-ci illərindən başlayaraq XX əsrin 30-cu illərinədək, tam 50 il Azərbaycan xalq maarifi sahəsində elə bir tədbir təsəvvürə gətirmək mümkün deyil ki, S.M.Qənizadənin iştirakı olmadan həyata keçirilsin (3, səh. 6).

S.M.Qənizadənin əsərlərində zamanın nəbzi vururdu. O, həmişə zəruri problemlər irəli sürür və nəcib əxlaqi keyfiyyətlər təbliğ edirdi. Buna görə də əsərləri ədəbi ictimaiyyətin nəzərini cəlb edir, yaradıcılığı müasirləri tərəfindən yüksək qiymətləndirilirdi. Onun "Dəbistan" jurnalında "Nabəkar qonşu" silsilə məqaləsi dərc olunub.

Bakı məktəblərinin müəllimləri və şagirdləri də "Dəbistan" la əməkdaşlıq edir, məqalələr göndərirdilər. Müəllim Mirzə Həsib Qüdsi Təxəllüsi Badikubeyi "Hekayəti-mənzumə" (Ata və oğul) və "Minacət", İkinci şəhər məktəbinin şagirdi Ə.Ə.Rzazadə "Dünyanın cəhətləri" müəllim Yusif Əfəndizadənin "Ana nəsihəti", İkinci şəhər məktəbinin şagirdi Mirhəsən Mirhəsənzadə "İki yoldaş" (Əkbər və Heydər), Bakı məktəbi-ünas İslamiyyə müttəlimlərindən Nübar Nərimanzadə və

s. məqalələri jurnalda yer alıb. Bəzi yazarların imzasını yalnız "Dəbistan" da görmək mümkündür. Onlar da jurnalda əməkdaşlıq edirdilər. Ə.İsgəndər, Əli ağa Həsənzadə, R.Zadə, İslamzadə, M.Ə.Talıbzadə, M.H.Ə.Zadə, M. Y. Mirmehdizadə, Ə.Əfəndizadə, Doktor Həsən bəy Ağayev "Dəbistan" la əməkdaşlıq edirdilər.

Jurnalın hər nömrəsinin sonunda hesab əməlləri, tapmacalar və lüğət yer alır. Misalları düzgün həll edib redaksiyaya göndərən şagirdlər arasında püşk atılır və adı ilk çıxana 3 aylıq "Dəbistan" jurnalı pulsuz göndərilirdi. Lüğətdə isə jurnalda dərc olunan məqalələrdəki ərəb-fars və digər dillərdən olan sözlərin izahı verilib.

Görkəmli ictimai xadim və ədib N.Nərimanov jurnalın çıxması münasibətilə "İrşad" qəzetinin 1906-cı il 9 mart tarixli nömrəsində yazırdı: "Bu vaxtdakı kitabsızlıqdan uşaqlarımız zərərli, əqidəni pozan kitablar oxuyub naəlac qalmışlar. "Dəbistan" isə bu tövr kitabların aradan götürülməyinə səbəb olub, zamanəmizə lazım olan məlumatlar verilməyini gözləyirik. Bəli, oxuyanlarımızda qeyrət görünür, hər kəs öz qüvvəsinə görə işləyir. İşləyin, qeyrətli qardaşlar, işləyin. Qoy millətin afərin səsi sizə ürək verib qeyrətinizi dəxi artırsın" (4, səh. 111).

Quşa müddət ərzində fəaliyyət göstərməsinə baxmayaraq, "Dəbistan" mətbuat tariximizdə silinməz izlər buraxdı. Onunla uşaq mətbuatının əsası qoyulmuş oldu və özündən sonra gələn "Rəhbər", "Məktəb" və digər jurnallar məhz "Dəbistan" ın açdığı bu cığırda irəlilədilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Aydınoglu T. Tarixi qədirbilənlik nümunəsi // "Dəbistan" jurnalının transliterasiya edilmiş nömrəsinə ön söz. Bakı, 2012, səh. 4-6, 14
2. Həsən bəy Zərdabi. Seçilmiş məqalələri və məktəbləri, Bakı-2016, səh. 6
3. Məmmədov X. Sultan Məcid Qənizadə, "Bakı Yazıçı"-1983, səh. 6
4. Namazov Q. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı, Bakı-2007, səh. 110-112
5. Sadıqova S. "Dəbistan" uşaq jurnalının dili. Bakı-1998. (f.e.n. almaq üçün yazılmış namizədlik dissertasiyası).

Rəyçi: dos. Sina Rəhimova